

HOSPITAČNÍ ARCH JAKO EVALUAČNÍ NÁSTROJ

MACH Petr, ČR

Resumé

Příspěvek řeší problematiku hospitační činnosti v odborném výcviku. Zamýšlí se nad funkcí hospitace v širších souvislostech. Hospitace je chápána jako komplexní diagnostická činnost nejen vlastního vzdělávacího procesu v odborném výcviku. Vhodně koncipovaný formulář hospitačního archu může sloužit i k získávání důležitých informací o kvalitě práce celé školy. Hospitaci tak lze použít i jako evaluační nástroj školy.

Klíčová slova: hospitace, hospitační arch, evaluace.

OBSERVATION FORM AS A TOOL FOR EVALUATION

Abstract

The article deals with the issue related to observation activities during vocational training. Observation is put into broader context. Observation is understood as a complex diagnostic activity not only of the teaching process itself during the vocational training. Appropriately set form of the observation folio can serve also as mean of obtaining important information about quality of work of the whole school. Observation in classes can be also used as evaluation tool of the school.

Key words: observation, observation form, evaluation.

Úvod

Hospitace bývá ve školní praxi nejčastěji vnímána jako prostředek kontroly úrovně přímé pedagogické práce učitele. Pro řadu učitelů to je noční můra jejich pedagogického působení. Funkce hospitace je však mnohem širší. Prostřednictvím hospitace můžeme diagnostikovat vzdělávací potřeby učitele a žáků, podmínky realizace vzdělávacího procesu, úroveň vlastní pedagogické činnosti učitele, a řadu dalších artefaktů vzdělávacího procesu. V mém pojetí je hospitace chápána jako komplexní diagnostická činnost s cílem získat relevantní informace o odborném výcviku na středních odborných učilištích, obecněji na školách poskytujících odbornou a profesní přípravu. Základním nástrojem této diagnostické činnosti byl zvolen hospitační záznamový arch pro odborný výcvik, prostřednictvím kterého lze diagnostikovat komplexní podmínky odborného výcviku.

1 Koncepce evaluačního nástroje

Vytvořit vhodný hospitační nástroj, který by splňoval v maximální míře všechny relevantní požadavky na hospitační činnost v obecné rovině a zároveň by byl primárně určen pro odborný výcvik, je velmi obtížné. Na našem pracovišti byla řešena dílčí část projektu ESF Cesta ke kvalitě/B s registračním číslem CZ.1.07/4.1.00/06.0014. Jeho cílem bylo vytvořit a ověřit evaluační nástroj, který by dokázal monitorovat podstatné jevy v odborném výcviku a zároveň by poskytoval důležité informace o systému vzdělávání na dané konkrétní škole (1). Tyto informace by pak byly součástí jejího evaluačního procesu.

Cílem bylo vytvořit hospitačního arch, který by umožňoval získávat důležité indikátory odborného výcviku zaměřené na:

- obsah a organizaci výuky odborného výcviku,
- proces učení teoretických předmětů a výcviku,
- metody a formy výuky odborného výcviku,
- podmínky, prostředí, sociální klima a role sociálních partnerů odborného výcviku,
- roli učitelů odborného výcviku a instruktorů,
- reflexi subjektů odborného výcviku.

Informace získané z pozorovací části hospitačního archu a výsledky analytického posuzování jsou určeny pro zkvalitnění samotného vyučovacího procesu, a také pro zkvalitnění vzdělávacího programu daného oboru. Jde především o úpravy kurikula odborného výcviku, zkvalitnění role odborného výcviku ve školním vzdělávacím programu (propojení s teoretickou výukou), spolupráce školy a sociálních partnerů, rozvoj osobnostního a profesního profilu učitele odborného výcviku.

Takto pojatá koncepce hospitačního archu vymezuje i cílovou skupinu, pro kterou je arch určen. Hospitační záznamový arch pro odborný výcvik je určen pro management školy (ředitel školy, zástupce ředitele pro odborný výcvik a pracovní vyučování), učitele odborného výcviku. Hospitační arch je použitelný na středních odborných školách (středních školách, integrovaných školách), středních odborných učilištích všech úrovní i na vyšších odborných školách jako diagnostický nástroj k vyhodnocování práce učitelů odborného výcviku a instruktorů.

2 Tvorba a ověřování hospitačního archu

Mým prvním úkolem bylo vytvořit vhodný řešitelský tým. Odbornou část hospitačního archu spoluvytvářel Ing. Emil Kříž, Ph.D. z IVP ČZU v Praze. Pedagogicko-psychologickou část hospitačního archu spoluvytvářela PhDr. Miroslava Miklošíková, Ph.D. z VŠB TU Ostrava. Na základě analýzy pramenů a s využitím bohatých empirických zkušeností členů realizačního týmu nástroje byla vytvořena základní struktura hospitačního archu. Tento koncept byl upravován na základě komparace se zahraničními internetovými zdroji. Uvádím alespoň dva nejdůležitější: Effective Lesson Observations with IRIS Conner. Dostupné na: <http://www.irisconnect.co.uk/we-enable/effective-lesson-observations;ClassroomObservationTrainingDay>. Dostupné na: http://www.englishuk.com/uploads/assets/training/Observation_day_leaflet_16_May_09.pdf Prvotní varianta hospitačního archu byla „předpilotně“ ověřována v reálném školním prostředí na Střední škole energetické a stavební v Chomutově. Druhá „předpilotáž“ byla realizována na SOUE v Plzni. Cenné pragmatické připomínky zástupců ředitelů a učitelů odborného výcviku vedly k podstatnému zjednodušení obsahu i formy hospitačního archu. Důležitá byla i volba formátu archu. Jako výchozí formát hospitačního archu byl zvolen formát xls (Microsoft Excel). Elektronický formát dovoluje pracovat s hospitačním archem (např. pomocí notebooku) v libovolném prostředí odborného výcviku. Od kuchyně špičkového hotelu, až po terénní výcvik v lesním prostředí. Hospitující není vázán (často i omezen) při vytváření poznámek na potřebu papíru. Do jednotlivých buněk archu může vkládat různě dlouhý text., rychlá je i orientace v jednotlivých položkách archu. Důležitější je však možnost snadné a bezpečné archivace hospitačních archů v rámci celé školy. Jejich snadné třídění, propojování s databázovými soubory a možnost propojení s elektronickým evaluačním systémem školy. V průběhu předpilotní fáze byly vytvořeny čtyři různé varianty hospitačního archu.

3 Pilotní ověření hospitačního archu

Připomínky učitelů odborného výcviku a managementu škol z předpilotní fáze ohledně vysoké náročnosti na znalosti z teorie řízení odborného výcviku, pedagogicko-psychologických a didaktických disciplín nás vedli k vytvoření nápovědy k hospitačnímu archu. Nápověda má dvě formy. První forma je v podobě komentářů k jednotlivým buňkám formuláře hospitačního archu. Pro případ práce s hospitačním archem v tištěné podobě, byl vytvořen dokument „Manuál k hospitačnímu záznamovému archu“.

Pilotní ověření hospitačního archu bylo provedeno v reálných podmínkách různých středních škol a učilišť. Náhodně bylo vybráno šest škol s různými obory vzdělání. Byly to: ISS Jesenice (u Prahy), SOU Radotín, SŠS Chomutov, SOU Nerudova Plzeň, Střední škola teleinformatiky Ostrava a SZŠ Ostrava Poruba.

Ověřování hospitačního archu prováděli nezávisle dva různí pracovníci školy v různých oborech vzdělávání, které se na škole vyučují. Hodnotitelé obdrželi metodický postup, jak s hospitačním archem pracovat a jak jej hodnotit. Po provedení hospitací zpracovali oponentský posudek na vlastní „Hospitační záznamový arch“ a posudek na „Manuál k hospitačnímu archu“. Následovalo dotazníkové šetření a ve třech případech ještě byl použit řízený rozhovor. Výsledky byly následně porovnávány. Komunikace se školami probíhala především v elektronické podobě.

Ověření se uskutečnilo v těchto vzdělávacích oborech:

Zemědělské práce 41-51-E/01; 41-52-H/01 Zahradník; 29-54-H/01 Cukrář; 41-55-H/01 Opravář zemědělských strojů; 41-55-E/01 Opravářské práce; 33/66-51-H/01 Prodavač; 33/66-51-H/01 Aranžér; 26-41-L/01 Mechanik, elektronik; 33-56-H/01 Truhlář; 36-52-H/01 Instalatér a dalších.

Na základě posouzení a komparace připomínek hodnotitelů s hlavními záměry evaluačního nástroje byly vytvořeny finální dokumenty - „Výuka v odborném výcviku - Hospitační záznamový arch“ a „Manuál k hospitačnímu záznamovému archu“ (2).

4 Problémy při práci s archem

Hospitační záznamový arch byl primárně koncipován jako jeden z prostředků řízení a evaluace školy. Lze jím přímo posuzovat úroveň práce učitele odborného výcviku, diagnostikovat podmínky odborného výcviku, efektivitu výcviku, potřeby učitelů odborného výcviku a řadu dalších indikátorů uvedených v cílech tohoto nástroje.

Kromě této komplexní diagnostiky průběhu odborného výcviku lze nástroj úspěšně využít i pro účely monotematické hospitace, která může být zaměřena na dílčí jevy odborného výcviku. Z toho vyplývá, že hospitující musí dobře zvládat kompetence odborné, všeobecně pedagogické a psychologické a rovněž kompetence v oblasti řízení školy. Navíc musí být ještě doplněny kompetencemi z oblasti metodiky konkrétního odborného výcviku. Tyto vysoké požadavky na hospitujícího jsou však nutné pro efektivní využívání archu jako evaluačního nástroje. Všechny pilotní školy z tohoto důvodu oceňovaly systém nápovědy k jednotlivým buňkám hospitačního archu ve formátu xls.

Při pilotním ověřování se vyskytly i problémy s objektivním zpracováním analytické části hospitačního archu. Z tohoto pohledu je pro hospitujícího důležitá celá příprava na hospitaci, včetně uskutečnění předhospitačního pohovoru, seznámení se s obsahem a podmínkami výcviku a následným pohospitačním rozhovorem. Analýza by se neměla omezovat jen na černobílé posuzování průběhu výcviku, na konstatování silných a slabých stránek. Hospitující by měl analytickou fázi uskutečňovat podle předem připravených kritérií, otázek. Metodickou pomoc najde hospitující opět v nápovědě k buňkám archu nebo v „Manuálu k hospitačnímu záznamovému archu“. Interpretace výsledků má být prováděna

jak v rovině normativní (srovnávání výsledků hospitací u všech UOV ve všech oborech vzdělání na škole), tak i v rovině kritériální (srovnávání výsledků hospitací s programy výuky, ŠVP, NSK atd.). Aby mohlo dojít k naplnění této funkce, je třeba výsledky hospitací (včetně dílčích kategorií) zařadit do celkového kontrolního a informačního systému školy.

Závěr

Hospitační činnost je pro teoretické předměty všeobecného i odborného charakteru v naší pedagogické literatuře poměrně dobře zpracována, např. Rys (3). Komplexně se touto problematikou zabývá pak Obst (4).

S problematikou specifické hospitační činnosti v odborném výcviku se tak často nesetkáváme. Rozsah příspěvku neumožňuje publikovat celý hospitační arch, manuál k hospitačnímu archu, ani výsledky ověřování a výzkumu. Vlastní uvedené nástroje a podrobnější informace jsou však k dispozici na [www stránce projektu Cesta ke kvalitě](http://www.nuov.cz/ae/hospitacni-arch-pro-odborny-vycvik) (5).

Závěrečná zpráva projektu i ohlasy ze škol svědčí o tom, že se podařilo vytvořit evaluační nástroj, který přispívá k vytvoření jednotné metodiky zpracování hospitací v odborném výcviku na odborných a profesně připravujících školách.

Literatura a prameny

1. MACH, P. *Výuka v odborném výcviku* [online]. Národní ústav odborného vzdělávání: Cesta ke kvalitě, 2008 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <http://www.nuov.cz/ae/hospitacni-arch-pro-odborny-vycvik>.
2. MACH, P., KŘÍŽ, E., MIKLOŠÍKOVÁ, M. *Výuka v odborném výcviku. Hospitační arch*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. ISBN: 978-80-87063-63-7.
3. RYS, S. *Hospitace v pedagogické praxi*. Vyd. 3. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 143 s.
4. OBST, O. *Hospitace v práci ředitele školy*. UL 2005/6, ŘL 1-8. Dostupné na http://www.scv.upol.cz/cms_dokumenty/Hospitace.doc
5. MICHEK, S. *Evaluační nástroje* [online]. Národní ústav odborného vzdělávání, 2008 [cit. 2011-09-12]. Dostupné z: <http://www.nuov.cz/ae/evaluacni-nastroje>.

Lektoroval: doc. PaedDr. Antonín Roják, CSc.

Kontaktní adresa:

Petr Mach, PaedDr. CSc.
Katedra matematiky, fyziky a technické výchovy, Fakulta pedagogická ZČU v Plzni,
Klatovská 51, 306 14 Plzeň, ČR
tel. +420 377 636 500,
e-mail: pmach@kmt.zcu.cz